

ROSONCZY ILDIKÓ
A sikerek titka

Rendhagyó könyvismertetés Görgei halálának 100. évfordulója kapcsán

„Bármilyen izgalmas legyen is 1848–1849 politikai története, az országgyűléseken és népgyűléseken folyó sokszor szenvedélyes vita, a szabadságharc 1848 szeptembere után mégis elsősorban háború volt, és alighanem több múlt az utolsó székely honvéd szuronyán, az utolsó jászkun közhuszár kardja élén, mint a legszenvelmesebb vagy leghatásosabb szónoklaton” – olvashatjuk a szabadságharc hadseregét bemutató, Barcy Zoltán és Somogyi Győző közös munkájaként 1986-ban megjelent album előszavában, amelyet Katona Tamás írt.

A sarkított megfogalmazásnak az a magyarázata, hogy a Kádár-korszakban 1848/49 hagyományait csak erősen átigazítva lehetett ápolni, amibe nem nagyon fért bele a honvédelem, a történelmi ország védelmének öröksége pedig végképp nem, hiszen a néphadsereg mind céljaiban, mind szimbólumaiban és ruházatában szovjet mintát követett. A történelmi műhelyekből többnyire olyan munkák kerültek ki, amelyek szerint akkor, amikor 1849 tavaszán a magyar forradalom „legnagyobb katonai sikereinek a küszöbére érkezett”, a „belső bajok” is kibontakoztak, sőt, „már felszínre is kezdtek törni”, éppen „a forradalom fegyveres erőinek táborában”. És mivel a hadjáratot nem következetes forradalmárok, hanem a császári és királyi hadsereg egykori „fekete-sárga szellemű” tisztjei irányították, akik nem is igazán akartak győzelmet aratni,

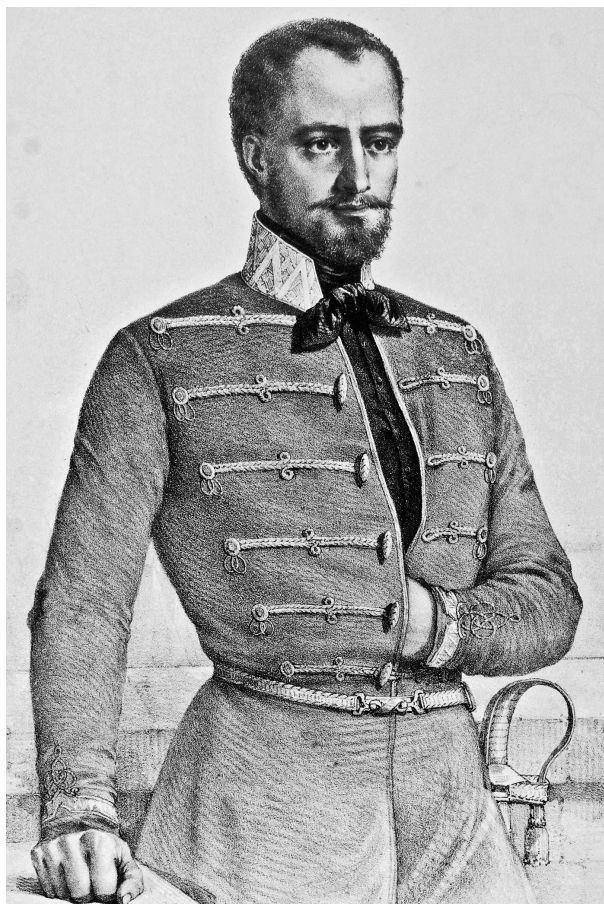
helyette inkább megegyezésről álmodoztak, az ellenséges császári erők megsemmisítésének terve nemegyszer „ment füstbe” (a szóhasználat szakirodalomból származik). Ez a rövid summázata az akkori, évtizedeken át sulykolt felfogásnak, és ezek után az ember csak azt nem érti, hogy az osztrák kormányzat egy ilyen kelletlenül küzdő ellenféllel szemben miért volt kénytelen mégis az orosz cárhoz folyamodni segítségért.

Mert a kérdés valóban az, hogy mi adta a magyar honvédsereg erejét? Miben rejtett győzelmeinek titka, hogyan tudott ellenállni még akkor is, amikor

Európa már valóban újra csendes volt, rég elzúgtak forradalmái?

A kikerekedő válasz részben éppen Katona Tamásnak és tanítványainak köszönhető. Az ő alapkitatásainak, iratközleményeiknek, tanulmányaiknak. De köszönhető Bona Gábornak is, aki vaskos biográfiai lexikonjainak lapjain keltette életre a honvédsereg tisztikarát, kezdve a tábornokoktól le egészen a hadnagyokig. Köszönhető Urbán Aladárnak is, aki bizonyította, hogy gróf Batthyány Lajos miniszterelnöknek milyen komoly érdemei voltak a honvédsereg talpra állításában.

És köszönhető Csikány Tamásnak is, aki számos, részletkérdéseket tisztázó munkája után most *A szabadságharc hadművészete 1848–1849* címmel korábbi kutatásainak eredményeit összefoglaló kötetet tett le az asztalra (Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015). Ebben a korabeli hadviselés elméletének gyakorlati megvalósítását a szabadságharc történetéből vett példák elemzésével mutatja be. Azt vizsgálja, mennyire voltak felkészültek, képzetek a magyar parancsnoki és tisztikar tagjai: hadtudományi ismereteik terén kiállták-e, kiállhatták-e a próbát a nagy múltú osztrák és orosz hadsereg sokat tapasztalt, képzett irányítóival szemben. A hadtörténész szerző hangsúlyozza,

Görgei Artúr (litográfia Hermann Róbert gyűjteményéből)

hogy a szemben álló felek hadműveleti irataira, a résztvevők visszaemlékezéseire, naplóira alapozva, a hiányzó adatokat a katonai gondolkodásmód segítségével áthidalva és a korabeli vezetéseméletet ismerve, hitelesen rekonstruálhatók a történetek, így széleskörűen és megbízhatóan értékelhető a teljesítmény.

A magyar honvédsereget többnyire olyan tábornokok és törzstisztek irányították, akik szakmai tudásukat osztrák katonai iskolákban, majd a császári királyi hadseregben szerezték, és igen fiatalok voltak. Elég emlékeztetni arra, hogy 1849-ben Görgei Artúr 31 éves, a hadtestparancsnokok közül például Klapka György 29, Leiningen-Westerburg Károly 30, Poeltenberg Ernő 42. A császári és királyi hadseregből Görgei és Klapka főhadnagyi rangban lépett ki, Leiningen alszázados volt, Poeltenberg huszárkapitány, vagyis hirtelen kerültek a frissen szerveződő honvédsereg élére, és olyan körülmények között kellett helytállniuk, amilyenekben korábban nem volt alkalmuk magukat kipróbálni. Ezt képzettségük mellett találékonyosságuk, merész, ötleteli gondolkodásuk ellensúlyozta, ami a megfelelő helyzetértékelésnek, a lehetőségek gyors felismerésének és a leginkább célravezető döntésnek a képességét jelentette. Velük szemben, a császári és az orosz sereg élén nagyobbrészt olyan idősebb parancsnokok álltak, akik „kiszámíthatóan, sablonosan irányították csapataikat”, a szabályzatok betartására és betartatására, s mindenekelőtt a biztonságra törekedtek. Tekintélyüket óvták, alárendeltjeiknek semmiféle cselekvési szabadságot nem engedtek. Az egymást váltó császári főparancsnokok közül Windisch-Grätz 62, Welden 69 éves volt, az orosz főparancsnok, Paszkevics tábornagy 67, hadtestparancsnokai közül Rüdiger 65, Cseodajev 64, Kuprijanov 60. Az életkor persze a többi között csupán egy tényező, és az állhatatos győzni akarást nem lehet eltagadni a 63 éves, energikus Haynautól sem.

A napóleoni háborúk tapasztalatai azt mutatták, hogy a siker fontos tényezője a parancsnok döntési szabadsága volt. „A honvédsereg is akkor érte el legnagyobb sikereit, amikor vezetői élhettek és tudtak is élni e szabadsággal” – emeli ki a szerző. Az előbb mondottakat bizonyítja a kötet első fejezete, a tavaszi hadjárat Gödöllőig tartó szakaszának elemzése: a céltudatos fiatal magyar parancsnokok bátor, szellemes tervet hajtottak végre, közös felelősségvállalással, de a hadtestparancsnokok önállóságának megtartásával.

Velük szemben a császári hadsereg határozatlan, bizonytalan vezetése hibát hibára halmozott, aminek következtében még az irrealitás is, vagyis az, hogy fölényben lévő erőikre döntő vereséget lehet mérni, csaknem realitássá vált. Görgei fővezéri megbízása „minőségileg új időszakot hozott a magyar szabadságharc történetébe. Az eddigi széthúzó, döntésképtelen, önkényeskedő hadseregvezetés helyére [...] egy kiegyensúlyozott, együttműködő, szakértő és következetes hadvezetés lépett. Ezt Görgei fogta össze és irányította”. Kossuth „készségesen és jól együttműködött a hadsereg vezetésével, igyekezett biztosítani a feltételeket, a katonai adminisztráció hatékony támogatását”.

A politikai és a katonai vezetés közötti konfliktusok az ország nagy részének felszabadítását jelentő győzelmek eredményeit alapjaikban megrendítő tömeges orosz katonai beavatkozás után erősödtek föl. Amit a magyar fél 1849 nyarán tett, az már korántsem nevezhető hadjáratnak vagy hadműveletnek: „a magyar politikai és katonai vezetésre a bizonytalanság, a tervek folyamatos változtatása, az egyre inkább kétségbeesett kapkodás volt jellemző.” Ez együtt járt a személycserékkel, a leváltásokkal is.

Csikány Tamás képzett katona. Könyvének a hadviselés különböző színtereit bemutató fejezeteiben tisztázza a szakmai fogalmak jelentését, majd szinte belülről mutatja be a gyorsan pergő eseményeket. Maga is ott van a térkép fölé hajoló tábornoki tisztek között, távcsövével pásztázza a sokszor bejárt, jól ismert vidéken felvonuló erőket, latolgatja az esélyeket és a hirtelen megnyíló lehetőségeket. Számos tanút szólaltat meg. Azt a komor hangulatot, amely július elején megülte Komáromot, a szerző Szillányi Péter tábornoki őrnagy visszaemlékezése alapján érzékelteti: a tábort „egy bizonyos félelmetes csend nem kerülte el. Csendben gondozta hűséges lovát a huszár, csendben tisztította a könnyelmű honvéd a fegyverét, és csendben feküdt a tüzer is a lövege mellett. A közember ösztönösen érezte azt a bizonytalan helyzetet, melybe a hadsereg került, de az általánosan szeretett vezér iránti bizalom rendíthetetlen és erős volt. Görgeit július 2-án végzetes reggelén a hadsereg végtelenül lelkes örömmujongással fogadta.”

Görgeinek július 2-án Komáromnál sikerült visszavernie Haynau támadását, aki így kiindulási állásába volt kénytelen visszahúzódní, és egy időre le kellett mondania a gyors előrenyomulásról. A magyar parancsnok azonban a szabadságharc legnagyobb lo-

vassági támadását irányítva – mintegy háromezer huszár élén – súlyosan megsebesült, így a kötetben szintén elemzett július 11-i vesztes komáromi csatát már nem ő irányította.

A várharcokkal kapcsolatban a szerző a temesvári vár ostromát veszi górcső alá. A várat körülzáró V. hadtest élére 1849. április 7-én Vécsey Károly tábornok került. Csikány Tamás Vécsey és az ostromsereg teljesítményét értékelve nem tartja megalapozottnak azokat a vádakokat, amelyek az ostrom elhúzódása miatt megfogalmazódtak. Úgy véli, a vár elfoglalása érdekében többet nem lehetett tenni, mint amennyit Vécsey megtett. Sőt, többet is tett, mint amennyi elvárható volt. Ereje csak június végére haladta meg a védőkét, így minden ostrom-előkészítő munkát úgy végeztetett, hogy azt az ostromlottak egy-egy kitöréssel bármikor megsemmisíthették. A várat nem sikerült bevennie, de ez a többi hadszíntéren történeken múlt. Vécsey Károlyt Temesvár kitartó ostromáért és azért, mert Aradot megadásra kényszerítette – a vár őrsege június 27. és július 1. között adta át neki a várat –, október 6-án külön büntetésként utolsóként végezték ki.

A szabadságharc sorsa a főhadszíntéren dőlt el, eközben azonban szinte az ország egész területén folytak harcok. Ezek közül az ún. „kis háborúk” közül a szerző Háromszék 1848 decemberében folytatott önvédelmét elemezte, mégpedig elsősorban az osztrák iratanyag alapján. „Hálás feladat a háromszéki ellenállást bemutatni és értékelni, hisz egy sikertörténetről írhatunk. A székbeliek önvédelmi harca tökéletesen betöltötte hivatását, megvédték függetlenségüket, megőrizték döntési szabadságukat, ugyanakkor jelentős erőket vontak el más hadszíntérről” – állapítja meg. Az Erdély felszabadítására induló Bem ellen Puchner Antal császári és királyi altábornagynak minden csapatára szüksége lett volna, egyharmadukat azonban éppen Háromszék kötötte le. A szék területére ellenség 1849 nyaráig nem is léphetett.

A munkából nem maradt ki a vízi akadályok, a folyók, hidak támadásának és védelmének ismertetése sem, amire az 1849 első hónapjaiban kulcsfontosságú tiszai átkelőnél, a cibakházi hídnál február 24-én lezajlott ütközet a példa. Franz Ottinger császári és királyi vezérőrnagy dandárjával megtámadta

a magyar hídőrséget, amely Mesterházy István és Leiningen-Westerburg Károly őrnagyok irányításával meghátrálásra kényszerítette Ottinger erőit. Az ellentámadás során Leiningen fogságba esett. A közeli csárdába hurcolták, ahonnan zászlóaljának katonái szabadították ki. A filmre való történetet naplójában Leiningen részletesen megörökítette.

A kötet azt bizonyítja, hogy a magyar honvédsereg parancsnoki és tisztikara megállta a helyét abban a küzdelemben, amelybe a történelem vihara sodorta. Vagyis a szövetkezett nagyhatalmak, az osztrák és az orosz, a háborút „nem magas szintű katonai vezetéssel, de nem is a magyar katonai vezetők alkalmatlansága vagy megbízhatatlansága – főleg nem áruklása – miatt nyerték meg, hanem döntő, minden más körülményt háttérbe szorító erőfölényükkel” – szögezi le a könyv zárómondatában a hadtörténész szerző.

A XIX. század hangulatát idéző elegáns kiadványt Csikány Tamás régi munkatársa, a szerző korábbi kötetait is illusztráló Ölveczky Gábor grafikusművész rajzai, ütközetvázlatok, térképei egészítik ki, de ha a könyvet kinyitjuk, rögtön a belső címlappal szemköztől oldalról Görgei néz velünk szembe Barabás Miklós festményéről.

1818. január 30-án született, és száz éve, 1916. május 21-én, egyik legemlékezetesebb győzelmének, Buda vára bevételének napján halt meg Budapesten, 98 éves korában. Mégis azt mondhatjuk róla: élt 31 évet. A szabadságharc leverését követő közel hét évtizedben számára nem nyílt semmiféle lehetőség arra, hogy kiváló tehetségével hazáját szolgálja. A „tékozló országnak” sem kémikusként, sem katonaként nem volt rá szüksége. Neve a magyar történelmi emlékezetben az áruló szinonimájává vált. Rehabilitálásában nagy íróink vállaltak szerepet. „Históriánknak három legnagyobb hadvezére: Mátyás király, Bethlen Gábor és Görgey Artúr. [...] Áruló? ... Soha! ... Egyetlen gondolatában sem volt. [...] Kötelességét híven teljesítette, s az a büszke öntudat élhetett benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt az utolsó legendás hőse. Tisztelet adásuk a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét érezhesse hősiességének” – méltatta Móricz Zsigmond *Görgey Artúr* című, 1930-ban, a Nyugatban megjelentetett írásában.